

ВСТУПНЕ СЛОВО

*Михайло Наєнко,
д-р філол. наук, проф.*

ЩО ТАКЕ ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ?

Висловлено кілька найзагальніших думок про літературну історіографію, про створення академічних, навчальних (авторських і колективних) варіантів історії національних літератур. Автор спинився також на значеннях «історія літератури», якими оперувала наука про літературу в різні періоди її розвитку.

Ключові слова: історія літератури, методологія, теорія літератури, наукові школи, ідеологічний напрям, стильове прочитання, художність, традиція, модерний, постмодерний етапи.

Речь идёт о современных взглядах на проблему создания национальных историй литературы. Автор рассматривает этот вопрос в историко-литературном и теоретическом аспектах.

Ключевые слова: история литературы, методология, теория, научные школы, идеологические направления, стилевой подход, художественность, традиция, модернистский, постмодернистский этапы.

The article deal with the modern looks to the problem of national history of literature. This question is analyzed in the history- literary and the theoretical aspects.

Key words: history of literature, methodology, theory, scientists schools, ideology, artistic, tradition, modernistic stage.

Ідіома «історія літератури» наскільки «втерлась» у свідомість філологів, що, здається, звучить до краю банально. Історія, мовляв, це «розповідь» (з грецької), а слово «література» – ну кому ж воно не відоме? Але вічним, мабуть, залишається питання: про яку літературу і як про неї слід розповідати? Недавня книжка американського літературознавця Д. Перкінса «Чи можлива історія літератури?» в основі своїй скептична щодо поставленої проблеми. Однак у ній наводяться думки з цього приводу багатьох інших учених, які часом цілком протилежні, або містять погляди, з якими не гріх і посперечатися. Особливо, коли йдеться про певні літературознавчі категорії і терміни, які нібито стоять на заваді створення літературних історій. Наведу лише одне, як здається, принципове міркування. Д.Перкінс обговорює ряд термінів на зразок «драма Реставрації», «готичний роман» чи «імажизм», які, мовляв, існують швидше у вигляді узагальнень або типологічних назв, але не як назви принципів, ідей чи ідеальних сутностей, які досі залишаються необхідними для дисципліни «історія літератури». «Вони, за словами Ролана Барта (продовжує свою думку Д.Перкінс) позначають “синтез творів” різних авторів, і якщо хтось не розуміє таких синтезів, то він не може писати історії літератури. Положення про те, що різні жанри, періоди, школи, традиції, напрями, течії, комунікативні системи, дискурси та епістемі мають під собою ґрунт і не є довільним групуванням, що такі класифікації можуть мати об’єктивні й обґрунтовані підстави у літературі минулого, все ще залишаються

фундаментальним принципом дисципліни («історії літератури». – М. Н.), положенням, яке надає їй життєздатності»[1, 10]. Як бачимо, крім скепсису щодо можливості «історії літератури» як дисципліни, є ще й думка про «життєздатність» її...

А що ж з цього приводу пишуть ближчі до нас за часом і територією автори чи енциклопедії? У «Літературознавчій енциклопедії» автора-упорядника Ю. Коваліва читаємо, що історія літератури – це ретроспективне висвітлення еволюції письменства як іманентного явища, а дослідник його (тобто – іманентного явища) має дотримуватися об'єктивного історизму, «не накладаючи на нього не властивих йому ідеологічних, соціальних, естетичних настанов, враховувати його сприйняття сучасниками...»[2, 445]. Тут непорозуміння може викликати принаймні два твердження. Перше: є літературні явища (інакше кажучи, твори), в яких ідеологічні і соціальні настанови (зокрема, твори класицистичного чи соцреалістичного дискурсу) наявні як домінантні. То що ж, на них не звертати уваги чи геть вилучати з історії літератури?

Друге (щодо естетичних настанов) ще більш незрозуміле: кожен літературний твір – це насамперед феномен естетики; якщо на це не зважати, то історик літератури взагалі не матиме роботи. Є в цитованій енциклопедії і ще одне сумнівне твердження: нібито перші настанови історії літератури розбудовувалися за доби преромантизму та романтизму[2, 445]. З ним (цим твердженням), щоправда, можна не дискутувати, оскільки так думає, наприклад, і В. Касаткіна в статті «История литературы», що вміщена в московській «Литературной энциклопедии терминов и понятий». Дослівно перенесені з неї в цитовану «Літературознавчу енциклопедію» і приклади «перших» у Європі історико-літературних праць, зокрема праць Дж. Віко, Й. Гердера, Ф. Шлегеля, А. Поупа, Дж. Тірабоскі й ін.[3, 330-331]. Нижче я покажу, що це – хибне твердження обох авторів (Касаткіна, правда, зізнається, що те твердження взяте нею з п'ятьох авторитетних джерел), але спочатку, як казав відомий чоловік, гляньмо в корінь...

В античну пору поняття «історія літератури» не існувало; Платон, Арістотель та менш відомі тогочасні дослідники літературної творчості вважали, що їхнє завдання – звичайна **критика** тієї творчості, тобто – судження, міркування про нього (композиція, фабула, образний лад, філософія й ін.). Зрештою, як знаємо, критика тоді вважалася складовою філософії, а власне художня творчість цінувалася «найвищим балом», якщо містила в собі філософічність[4, 36]. Проте історико-літературні знання (в сучасному нашому розумінні) не були аж геть чужими античному світові. У III ст. до н. е. грек Каллімах склав так звані «Таблиці», в яких схарактеризовано п'ять груп книг (сувоїв), де першою стояла група книг поетів (поетами тоді іменувалися творці всіх літературних жанрів), за якими йшли законодавці, історики, ритори, а в кінці – всі інші, тобто – природничники. І. Франко називав згадані «Таблиці» першою, відомою нам, спробою «літературно-історичної бібліографії»[5, 385]. Бібліографічний характер історико-літературних знань, у які часом впліталися короткі

відомості про зміст облікованої бібліографом книги та про життя її автора (на зразок «Переліку книг істинних і ложних» у «Збірнику Святослава» за 1073 р. чи «Назви книг та хто їх створив» за можливого авторства Є. Славинецького, ХУІІ ст.), тривав у Європі аж до середини ХУІ ст., коли німецький книжник Конрад Гесснер видав свою «Універсальну бібліотеку» (з біографічними та бібліографічними матеріалами про письменників), якою, вважається, почалася «історія літератури», а її автора нарекли пізніше «батьком історії літератури». Хоча сам вираз «історія літератури» з'явився аж ще через сто літ, у книзі німця П. Ламбека «Вступ в історію літератури» (1659). Я навожу ці відомості тільки для того, щоб заперечити Касаткіній-Коваліву, ніби уявлення про «історію літератури» сформувалися лише в часи преромантизму та романтизму. Згадана книга П. Ламбека з'явилася за півтора століття до тих часів. Щоправда, коли йдеться про «історії національних літератур», то створення їх почалося аж у першій третині ХУІІІ ст., точніше – в 1733 р., коли вийшов перший том багатотомної «Історії французької літератури». До преромантизму з іменами Тірабоскі чи Гердера, на яких посилаються Касаткіна-Ковалів, залишалося ще як мінімум півстоліття. Незрозуміла в їхніх посиланнях і з'ява імен Дж. Віко чи Ф. Шлегеля. Вони не були істориками літератури, їх місце (як і не названих Бекона чи Декарта) – серед фундаторів наукової методології, котра однаково стосується всіх філософських знань, а не тільки «історії літератури». Та й за часом життя та виходом їхніх методологічних праць вони належать зовсім різним епохам – Дж. Віко головну свою працю опублікував 1725 р., а Ф. Шлегель – майже через сто років...

Найбільш цікавим для нас у цих історико-літературних та методологічних неузгодженостях є, мабуть, питання виникнення й розвитку історії нашої, української літератури. Воно, це питання, (пройшовши кількостолітній період бібліографічного літературознавства) справді належить до епохи навіть не преромантизму, а винятково – романтизму, до того ж – запізненого порівняно з європейським. Інакше й бути не могло, бо ж із середини ХУІІІ ст. і до часу публікації «Енеїди» І. Котляревського (тобто – протягом півтора століття) з офіційного ужитку вилучалося навіть саме поняття Україна; що ж до її літературної історії, то годі було про це й говорити. Лише в 1834 р. з'явилася перша оглядова студія про українську літературу О. Бодянського (під псевдонімом «Мастак»), а за нею (через 10 і більше років) побачили друк подібні публікації М. Костомарова, А. Метлинського, О. Котляревського, Я. Головацького, П. Петраченка, П. Куліша й ін., аж поки в 1869 році не з'явилися нарис Ів. Прижова «Малоросія в історії її літератури з ХІ до ХУІІІ ст.» (переклад українською Н. Вахнянина), кілька історико-літературних оглядів М. Драгоманова та Ол. Кониського і не закінчився, як казав С. Єфремов, **доісторичний** період у творенні історій української літератури [6, 39-44]. Власне **історичний** період розпочався в 1880 та 1884 рр., коли окремими книжками опублікував свої нариси з історії української літератури (відповідно – ХУІІІ-го і ХІХ-го століть) професор Київської духовної академії М. Петров. Однак це вже була

не романтична, а реалістична пора в розвитку літератури й літературознавчої думки. Наголошую на цьому через те, що змінилося в той час і методологічне уявлення про саму літературну творчість: поряд з історично-ідеологічним (змістовим, тобто) поглядом на літературний твір стали приживатися і стильові, тобто – естетичні уявлення про нього. Так, згаданий М. Петров, вдаючись до періодизації літературного процесу ХІХ століття, три періоди в ньому називає за принципом естетичної (псевдокласицизм, сентименталізм, романтизм), а інших три – історико-ідеологічної (націоналізм, слов'янофільство, демократизм) методологій. Співіснування їх (і навіть боротьба, змагання між ними) триватиме до кінця ХІХ-го і протягом усього ХХ-го століття. У найглухіший кут цю боротьбу загнала пора радянського соцреалізму, коли і письменників, і дослідників їхньої творчості силою утримували у соцреалістичних кайданах мислення, а чекала на них не тільки вербальна, а й фізична критика-розправа...

Повертаємося до найбільш цікавого для нас питання: про яку літературу і як має розповідати про неї історик літератури? Питання «яку» включає в себе щонайменше два аспекти: просторово-часовий і художньо-якісний. У цьому зв'язку згадаю ще одне міркування цитованого вже Д. Перкінса: німецький учений В. Шерер опублікував свою «Історію німецької літератури» в 1883 р., але хронологічно довів її тільки до смерті В. Гете, яка сталася за півстоліття до виходу згаданої праці. Чому? В. Шерер «виправдовувався», що не хотів псувати своєї праці «згадкою про останні п'ятдесят років нашої літератури, які здаються безладним і сумним до неї доповненням»[1, 34]. Літературознавці-сучасники нерідко бувають несправедливими щодо сучасної їм літератури. Їм здається, що давніша від них література більш «літературна», ніж сучасна. Поблажливішим у цьому розумінні був, можливо, тільки І. Франко, який про сучасний йому літпроцес опублікував дві, сказати б, «позитивні» студії – «Старе й нове...» та «З останніх десятиліть...». Однак, коли з'явилося в літературі щось ще новіше (маю на увазі, зокрема, модерніших «молодомузівців»), то його перо стало по-справжньому нещадним і помічало в їхній творчості (як і перо німця В. Шерера) «безлад» і «сумне доповнення» до історії літератури. Не хочу видатися не скромним, але скажу: свій огляд української літератури «від міфів до модерної реальності» мені, як і згаданому В. Шереру, довелося обірвати на межі фактично півстолітньої давності[7]. Однак не тому, що з'явилося за ці півстоліття лише «безладне» й «сумне доповнення» до історії нашої літератури (хоч ніде правди діти, активно діючі нині шістдесятники – як найцікавіше явище середини ХХ ст. – стали публікувати, за незначними винятками, переважно риторичні інвективи ідеологічного змісту, а молодші за них «-десятники» й «-ностики» в своїй масі ніяк не можуть вхопити літературної тропи як такої), а тому, що те «доповнення», вважаю, є поки що предметом дослідження не «чистого» історика літератури, а літературного критика. Історикам літератури з того «доповнення» чимало промовляють хіба що твори такого художнього засягу, як повість О. Гончара «Далекі вогнища», романи П. Загребельного «Стовпотворіння», Ліни Костенко

«Берестечко», А. Дімарова «І будуть люди...», Ю. Мушкетика «На брата брата», «Мамай» і «Мазепа» Л. Горлача, окремі поезії М. Вінграновського, Д. Павличка, І. Драча, Б. Олійника й ін., а з творів молодших авторів (тих, хто, здається, таки захопив уже національної літературної тропи) варті серйознішої уваги романи В. Кожелянка («Конотоп»), М. Матіос («Солодка Даруся»), В. Шкляра («Чорний Ворон»), О. Забужко й ін. З позицій вічності це, звичайно, немало, але якщо врахувати, що до книжкових лавок надходять щороку сотні нових видань, то названі твори для історика літератури видаються все-таки скромним вантажем. За перших десять років після українських революцій 1917-1919-го років створено значно більше справді визначних літературних явищ (В. Винниченка, М. Хвильового, М. Куліша, Г. Косинки, В. Підмогильного, Ю. Яновського й ін.), ніж за минулих двадцять нинішньої незалежності. Причину я бачу лиш в одному: за роки радянських репресій знищено підводну і верхню частини інтелектуально-мистецького айсбергу нації; залишилася «середина», яка здатна продукувати тільки собі подібне, у нашому випадку – літературну «посередність». Спрацьовує при цьому ще й діалектичний принцип: в історії літератури знаходить собі місце не все, що написано, а тільки те, що здатне залишитися в ній. Для пізнання, для означення його потрібен теж діалектичний фактор – час. Дехто з дослідників, щоправда, пробує ігнорувати його; найбільше цим грішать укладачі освітніх програм з літератури; вони пропонують нинішнім школярам для вивчення навіть таке сумнівнолітературне рукоділля, як витворчість «бу-ба-бістів». Уже цитований автор-упорядник «Літературознавчої енциклопедії» теж заявляє, що пише свою історію літератури «про всіх», без поділу письменників на першо- чи другорядних. Якщо писати літературну історію граблями, то можна, звичайно, й «про всіх»; уявляєте, якою б була вона, скажімо, «про всіх» сучасних, тобто – дві тисячі членів Спілки письменників України чи «всіх» десять тисяч членів СП колишнього СРСР? Історію літератури треба писати не граблями, а пером; або, як кажуть живописці, не самим великим, а обов'язково – малим пензлем; тільки ним можна виписати найхарактерніші деталі в творах справді художніх індивідуальностей, що обдаровані від природи найголовнішим: здатністю філігранно відтворити і вселенський час, і людину в ньому...

Принциповим завжди й сьогодні для історика літератури залишається питання, **як** писати. Більшість писаних до нині «історій літератури» прийнято називати наративними, тобто такими, які творяться майже за тим наративним принципом, що й самі художні тексти: вони мають певну «композицію», є в них «сюжет», є «герої» першого та інших планів, а в фіналі навіть – «катастрофи», тобто – своєрідні епілоги, в яких сходяться усі «сюжетні лінії» літературної історії і підсумовується наслідок авторського наративу про ту чи ту літературу. Щоправда – це коли йдеться про одноособову, інакше – авторську історію літератури. У нашому літературознавстві, скажімо, це згадані роботи М. Петрова, а також пізніше створені «Історія літератури руської» О. Огоновського (1887), «Історія

українського письменства» С. Єфремова (1911), «Начерк історії української літератури» Б. Лепкого (1909, 1912), «Нарис історії...» І. Франка (1910), «Нове українське письменство» М. Зерова (1924), шеститомна «Історія української літератури» М. Грушевського (1923-1996), тритомна «Історія української літератури» М. Возняка (1920-1923), «Історія української літератури» М. Гнатишака (1941), «Історія української літератури» Д. Чижевського (1956), а також кілька стислих «нарисів» чи «історій» О. Дорошкевича, А. Шамрая, В. Коряка й ін., що видані у 20-х роках ХХ ст. як навчальні посібники або підручники. Щодо так званих колективних «історій літератури», публікованих у радянські часи, то в зарубіжному літературознавстві щось подібне досі не практикувалося, бо вважалося позанауковим нонсенсом. Для підтвердження такої позиції наведу один приклад. Нещодавно за моїм проектом видано перекладену з німецької мови «Історію російської літератури ХІХ ст. Романтизм» Д. Чижевського. Нині ми з перекладачем працюємо над другою частиною цієї студії; вона охоплює літературний матеріал періоду російського реалізму. Так ось: у бібліографії існуючої літератури на тему російського романтизму й реалізму автор, тобто Д. Чижевський, «не помічає» жодної колективної радянської «історії російської літератури», а посилається переважно на авторські дореволюційні та лиш окремі пореволюційні історико-літературні розвідки (Д. Лихачова, наприклад). За таким принципом працюють практично всі західно-європейські літературознавці, хоч, думаю, радянські колективні історії літератури тільки цим аргументом перекреслити не можна; в науковій ієрархії місце для них усе ж знайдеться. Їх можна зарахувати до того типу літературних історій, які іменуються енциклопедичними; вони тотожні зі збірниками літературознавчих статей чи й з власне літературними енциклопедіями на зразок згаданої «Універсальної бібліотеки» К. Гесснера з ХУІ ст. чи нашої, створеної на рубежі ХХ-ХХІ ст., «Української літературної енциклопедії» (УЛЕ); на жаль, протягом уже 20 років остання так і продовжує залишатися незавершеною.

Наука, проте, цікава тим, що не обходиться без винятків. На виняток, як здається, закроєна багатотомна «Історія української літератури», що її готує академічний Інститут літератури імені Т. Шевченка НАН України. У виданому 2005 року своєрідному проекті цієї «Історії...» науковий керівник його зауважив, що це буде історія, «якої досі не було» (*Дончик В.* Про історію літератури, якої досі не було // *Нова історія української літератури.* – К., 2005. – С.11). У теоретичному плані, продовжив автор, це буде «великий синтез» усіх відомих методологій, а з позицій охоплення матеріалу – «весь період розвитку українського письменства – від давнини, до, можливо, Богдана Жолдака, Ірванця й Іздрика» (Там само. – С. 13). Характерним тут видається і міркування автора вступної частини до цитованого проспекту: «...Якою повинна бути така «Історія...» – колективною чи індивідуальною, академічною чи не-академічною... принципового значення уже не має» (*Скупейко Л.* Література – Історія – Нація (замість вступу) // Там само. – С. 7.). Не погодитися з цим не можна хоча б тому, що це... плани. Бо ж плани, як

знаємо, мають ту властивість, що в процесі їх втілення від них, бува, залишаються тільки... спогади.

Чи будуть реалізовані в новій «Історії...» пропозиції всіх інших авторів плану-проспекту, сказати важко. Один із них, наприклад, висловлює, думку, яка потребує щонайменше уважнішого до себе ставлення. Він говорить про можливі й «альтернативні історії літератури» і що українську літературну історіографію в цьому плані «порадували» в останні роки праці С. Павличко («Дискурс модернізму в українській літературі»), Г. Грабовича («До історії української літератури») і Т. Гундорової («ПроЯвлення Слова...»). «Не випадково, – продовжує автор, – ці дослідження з'явилися в один час: саме 1997 рік можна вважати початком альтернативної історіографії українського письменства» (Там само. – С. 59-61). Що мав на увазі автор, сказати важко, оскільки названі праці є не теоретичним обґрунтуванням якоїсь історіографічної альтернативи, а дослідженням (у різних аспектах) одного лиш питання в історії української літератури, а саме – модернізму (С.Павличко, Т. Гундорова). Що ж до названої книжки Г. Грабовича, то вона ще менш цікава з цього погляду: маємо збірник статей про різні літературні явища, які проаналізовано, до того ж, із застосуванням не єдиної, а кількох методологій. Питається в задачі: що вважати тут альтернативою?..

Названі мною українські історико-літературні праці О. Огоновського, І. Франка, С. Єфремова, М. Возняка, Д. Чижевського й ін. створені в дусі різних методологій: від історично-ідеологічних до філологічних. Перші – це ті, що в західному літературознавстві іменуються концептуальними (автори їх в основу свого нараторологічного «сюжету» кладуть якусь ідею, скажімо – визвольну, як С. Єфремов), а другі – це філологічні (чи естетичні), що розглядають літературні явища за їх художньою суттю, як самодостатню (естетичну) дійсність. Такий тип літературознавства називають модерністським (на протизвагу «старому», концептуально-ідеологічному). Серед вітчизняних фундаторів його (тобто – модерністського) насамперед слід назвати М. Зерова (у праці «Нове українське письменство» він запропонував розглядати історію української літератури ХІХ ст. за панівними в ній тоді п'ятьма художніми стилями: класицизм, сентименталізм, романтизм, реалізм, символізм), М. Гнатишака, що в своїй «Історії української літератури, т. І» довів кількість цих стилів у давній і новій українській літературі до десяти, і Д. Чижевського, який обґрунтував наявність в українській літературній історії дев'ятьох стилів. Справа, зрештою, не в кількості стилів, а в тому, наскільки можлива в такий методологічний спосіб побудована історія будь-якої національної літератури. Думаю, що – можлива і саме вона є найбільш науковою, бо дає змогу проникнути в художню особливість і **самоцінність** літературних творів та культурно-історичних епох, у які вони творилися. Не виключено, що в таких «історіях» з'являтимуться елементи суб'єктивності, оскільки в поняття художності (естетичності) може проникати індивідуальний художній смак історика літератури чи й історична залежність його. У

першому випадку (особливо, коли «історію» візьметься писати сам письменник; він неминуче «вигортатиме» з неї деякі «чужі» літературні явища як недостатньо художні, аби прилаштувати там «свої») художній смак буде індивідуальним, а в другому він матиме вигляд колективістського, оскільки, бува, те, що в певну епоху художньо хвилюватиме «всіх» (від короля до конокрада, як колись казали), то в наступні чи й геть пізніші епохи залишатиме тих «усіх» майже абсолютно байдужими. Сьогодні навряд чи когось можуть художньо захопити класицистичні оди на честь царів та інших вельмож, барокова вигадливість паліндромників або футуристичний екстаз, що виникав від запропонованого відомим поетом самого лиш переліку днів тижня («Понеділок, Вівторок, Середа...» і т. д.). Та все ж художня, естетична домінанта як інструмент мислення історика літератури значно надійніша, ніж, скажімо, давніші концептуальні, чи теперішні неоконцептуальні (постмодерністські) – на зразок рецептивних, феміністичних чи психо-аналітичних. Спроби створення таких історій літератури нині існують лише як теоретичний «горизонт сподівань» (скористаюсь виразом Х. Р. Яусса), а коли прийде пора практики, то, безсумнівно, зіткнеться вона з немалим спротивом різних «підводних каменів». Рецептивна історія, наприклад (як вважав згаданий Х. Р. Яусс), доповнить собою концептуальні (за його виразом – позитивістські) та формотворчі (художньо-естетичні) підходи до літературного твору підходом рецептивним, але чи стане це панацеєю для історика літератури? Думаю, що ні, бо категорія реципієнта-читача (як і самого автора-літературознавця) практично невловна; **ідею** концептуаліст і **стиль** естет можуть таки «вчитати» з художнього тексту, а реакція реципієнта-читача завжди залишатиметься для історика літератури ілюзорною; про неї щось можуть сказати спеціальні соціологічні дослідження, але їх, як знаємо, любляють (через приблизність) тільки складачі анекдотів. Щодо феміністичних історій літератури, то вони перебувають теж тільки на стадії міркувальних намірів; у реальну науковість їх повірити важко хоча б тому, що, наприклад, одна з головних натхненниць фемінізму абсолютно відкидала можливість існування... письменниць-жінок. Вона твердила, що **Музи** ніколи не писали віршів, їхнє призначення – тільки надихати на творення поезії. За такої методології, думаю, виявиться не лише принципова вузькість феміністської щілини, про яку свого часу говорила Лесі Українка, а й неповнота всякої літератури, в якій дуже суттєве місце займає саме жіноча творчість. Цікаво, що сказали б з цього приводу антична Сапфо, ближчі до нас за часом Жорж Санд, Еліза Ожежко, Леся Українка, Марко Вовчок чи Ліна Костенко...

Загалом, новітні (постмодерні) методології літературознавства завжди залишатимуться «сухими» чи «абстрактними», аж поки автори їх не спробують застосувати ті методології на практиці, тобто – не напишуть за пропонованою ними методологією власної «історії літератури». Чому той же Х. Р. Яусс, замість своєї (значної, звичайно) роботи «Історія літератури як провокація літературознавства» (існує вона в різних модифікаціях, бо автор її вдосконалював, часто змінюючи місце праці) не взявся б і не написав

«Історію німецької літератури», ввівши в неї такий важливий, на його думку, феномен, як рецепція. Не написав він її і вже не напише (помер 1997 р.), бо, ще раз повторю, реципієнт – поняття дуже ілюзорне. Те ж саме можна сказати і феміністкам: не теоретизуйте, а створіть свою, феміністичну історію літератури якоїсь нації (скажімо, французької чи української) і, може, тоді переконаєтесь, що всяка теорія (без практики) справді суха; австрійська письменниця Марі Ебнер-Ешенбах з подібного приводу сказала таке: теорія з практикою хоч і складають (як душа і тіло людини) єдине ціле, але в ньому, тому цілому, майже ніколи «согласья нет». Нагадувати, що останній вираз належать відомому російському байкареві, навряд чи треба...

Наостанку – про згадуване на початку виступу уміння (чи невміння) історика літератури синтезувати. Йшлося про те, що деякі літературознавчі поняття означають “синтез творів” різних авторів, і якщо хтось не розуміє таких синтезів, то він не може писати історії літератури. Досвід підказує, що найчастіше в сучасному літературознавстві дослідникам бракує синтетичності в мисленні, коли заходить мова про епохи модернізму й постмодернізму. Де проходить межа між ними і чому вони не є стилями на зразок реалізму чи романтизму? У кого є здатність до синтезування, той завжди буде виходити з того, що модернізм і постмодернізм – це напрями, в межах яких історик літератури бачить кілька художніх стилів (символізм, неоромантизм, неокласицизм, необароко, футуризм і т. ін.). Вони, крім усього, ще й позначені національною специфікою, і тому, наприклад, магічна (міфологічна) течія в літературі Латинської Америки (Г. Маркес, А. Карпентьєр та ін.) посутньо різняться від, скажімо, постмодерної прози італійця Умберто Еко чи химерної (необарокової і неоромантичної) течії в прозі українській (О. Ільченко, В. Земляк та ін.), але це явища одного й того ж постмодернізму. Втім, з цього приводу можливі й інакші (чи уточнені) міркування; послухати їх, як і міркування з приводу інших проблем історії літератури, є безпосереднім завданням нашого цьогоорічного семінару.

1. Перкінс Д. Чи можлива історія літератури? – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 2. Історія літератури // Літературознавча енциклопедія: У 2-х томах. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – Т. 1. 3. Литературная энциклопедия терминов и понятий. – М.: НПКи «Интелвак», 2001. 4. Аристотель. Поэтика. Риторика. – Санкт-Петербург: ИД «Азбука-классика», 2007. 5. Франко І. Твори: В 20-ти т. – К.: Держлітвидав, 1955. – Т. ХУІ. 6. Єфремов С. Історія українського письменства. – К.: Femina, 1995. 7. Наєнко М. Художня література України. Від міфів до модерної реальності. – К.: ВЦ «Просвіта», 2008.

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І МЕТОДОЛОГІЇ

*Віталій Дончик,
академік НАН України*

ДЕЩО З КОНКРЕТНОГО ДОСВІДУ ІСТОРІОПИСАННЯ

Автор розглядає деякі загальні й конкретні проблеми створення нової академічної «Історії української літератури» в умовах посттоталітарної літературної ситуації,